

SIYASİ İLİMLER VE HUKUK

BAZI TÜRK ANDLAŞMALARINDA DENİZDE DOSTLUK, SELÂMLAŞMA, KAZAYA UĞRAMIŞ GEMİLERE YARDIMLA İLGİLİ HÜKÜMLER

Seha L. MERAY

Dergimizin bundan önceki bazı sayılarında, Türk andlaşmalarından alınmış örneklerle Devletler hukukunun bazı konularındaki düzenlemeleri memleketimiz tatbikatı açısından göstermeye çalışmıştık (1). Bu denememizde de, deniz hukukunun iki konusu ile ilgili olarak (denizde dostluk ve selâmlaşma; denizde kazaya uğramış gemilere yardım) Türk andlaşmalarından bazı örnekler vermekle yetineceğiz. Bu andlaşmalar XVI, XVII, XVIII ve XIX ncu yüzyıllarda akdedilmiştir. Diğer denemelerde yaptığımız gibi, bu andlaşmaları da Prof. Nihat Erim'in (2) derlemesiyle Mecmua-i Muahedat derlemesinden almaktayız.

I. Denizde Dostluk Gösterisi ve Selâmlaşma :

Açık denizlerin serbestliği prensibinin gelişmesi boyunca, karşışılan gemilerin birbirlerine sataşmamaları, dostluk gösterilerinde bulunmaları ve birbirlerini selâmlamaları, bazı devletlerin geniş açık deniz parçaları üzerinde hâkimiyet iddia ettikleri bir devrede önemli bir mesele halini alabilmişti. Bilhassa İngiltere'nin XIII ncü yüzyıldan bu yana öne sürdüğü «diğer milletlere mensup gemilerin önce İngiliz gemilerini selâmlaması» iddiası, XVII nci yüzyılda uyuşmazlıklara yol açacak, hattâ harplere vesile teşkil edecek bir konu olabilmişti. Genel olarak bu çeşit iddialardan XIX ncu yüzyıl başlarından sonra vazgeçilecektir. (3).

(1) Bkz.: Meray, «Bazı Türk Andlaşmalarında Hudutlarla İlgili Hükümler» *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1960, cilt XV, sayı 2; «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Komşuluk Münasebetleri» *Ibid.*; «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Hudut Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları», *Ibid.*; 1960, cilt XV, sayı 3.

(2) Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri, Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Ankara 1953.

(3) Meray, «Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişmesi» *S.B.F.D.* 1955, cilt X, sayı 2.

Böyle bir anlayışın hâkim olduğu milletlerarası camiada, bu konu üzerinde Osmanlı andlaşmalarında da durulduğu görülmektedir. Böylece bugün milletlerarası nezaket kaideleri (*comites gentium*) arasında bulunan, açık denizde gemilerin birbirlerini selâmlamaları, uzun bir süre, daha çok âkit devletler arasında ve andlaşmalarla düzenlenmiş bir konu olarak belirmektedir.

Fransa'ya verilmiş, 1 Şubat 1535 tarihli ilk kapitülâsyonda selâmlaşma konusunda şöyle denilmektedir :

Adları geçen iki hükmdarın uyruklarına ait özel gemiler rasatlaşırken her biri kendi hükümdarının sancağını çekmeli ve birbirini birer top ateşi ile selâmlamalıdır. (4)

İsveçle yapılmış Remazan 1149 (1736) andlaşmasının 11 nci maddesi ise şöyledir :

...ve (İsveç bayrağı ile gelen gemiler) ruyu deryada gerek donanmai hümayunumuz sefinelerine ve gerek sair Devleti aliyem bayrağın dikip Devleti aliyemize tâbi olan sefinelere İsveç sefineleri rastgeldikçe İsveç bayrağını dikip ve karşudan top ile selâmlayıp dostluğun izhar ettikte Devleti aliyemiz sefineleri dahi lâyük olan veçhile dostane muamele edip ve yollarından alıkoymak gibi veya bir şey teklifi ve bir nesnelere gasp ve ahzı misullu teaddi ve rencide olunmalarına rıza vermeyüp... (5)

Diğer taraftan Sicilyateyn Kırallığı ile yapılmış Recep 1153 (1740) andlaşmasının 11 inci maddesi de, aynı konuyla ilgili olarak, şöyle kaleme alınmıştır :

Devleti aliyenin cenk sefayini ruyu deryada Kırallı müşarünileyhin cenk sefinelerine müsadefe eyledikte bayraklarını dikip ve karşudan top ile selâmlayıp dostluk izhar eyledikte Devleti aliyemin cenk sefineleri dahi lâyük olan veçhile dostane muamele edip ve kezalik tarafeynin tüccar sefayini dahi birbirlerine bayraklarını açıp dostane muamele ideler... (6)

(4) Erim, «Metinler», sah. 13.

(5) *Mecmu'a-i Muahedat*, cilt I, sah. 150.

(6) *Ibid.*, cilt II, sah. 60.

Buna benzer bir hükmü İspanya ile akdedilmiş Cemaziyülevvel 1197 (1783) tarihli andlaşmanın 11 nci maddesinde de görmekteyiz (7).

Venedik'le yapılmış bazı andlaşmalarda da, açık denizde karşılaşacak gemilerin birbirlerine zarar vermemeleri, selâmlaşmaları ve bu dostluk gösterisinden sonra zarar vermeye kalkışıldığı takdirde, bu zararın tazmin edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Venedik'le 983 (1575) andlaşmasındaki hüküm, (8) aşağı yukarı aynı terimlerle Zilhicce 1080 (1670) andlaşmasında (9), Zilkade 1112 (1701) andlaşmasının 19 ncu maddesinde (10), Remazan 1130 (1718) andlaşmasının 19 ncu maddesinde (11) ve Zilhicce 1145 (1733) andlaşmasının 23 ncü maddesinde (12) tekrarlanmaktadır:

...ve Memaliki mahrusamdan derya yüzünde giden gemiler ve kadirga ve donanmalar deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşur ise dostluk idüp zarar ve ziyân etmeyeler ve anlar dahi fermanı şerifimle derya yüzüne çıkmış donanma ve kadirgalarına ve sair derya yüzünde yürüyen gemiler ile buluştuklarında yelkenlerini indirip dostluklarını ve itaat üzere olduklarını bildüreler ve eğer yelkenlerin indürüp dostlukların bildürdikten sonra zarar idecek olurlarsa eğer adem ve esvab ve davar ziyandır yerine konula..... anların gemileri ve kadirgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benim gemilerime veyahut rençber gemilerine buluşur ise dostluk üzere geçüp zarar ve ziyân etmeyeler ve eğer adam ve esvab ve davar ziyandır her ne ise yerine koyalar...

İngiltere ile yapılmış 5 Ocak 1799 İttifak andlaşmasının 6 ncı maddesiyle (13), Rusya ile yapılmış 24 Eylül 1805 tarihli İttifak andlaşmasının 8 nci maddesinde (14), harp gemilerinin birbirleriyle nasıl selâmlaşacakları şöyle gösterilmektedir :

(7) *Ibid.*, cilt I, sah. 218.

(8) *Ibid.*, cilt II, sah. 132-133.

(9) *Ibid.*, II, 149.

(10) *Ibid.*, II, 166-167.

(11) *Ibid.*, III, 192.

(12) *Ibid.*, II, 210.

(13) Erim, «Metinler», 202.

(14) *Ibid.*, 224.

Devleteyn-i fahimteyn-i muahideteyn beyinlerinde rabita ve karar verdiler ki donanmaları ve kebir cenk sefineleri ve sair sefayin-i harbiyeleri ledettesadüf selâmlaşmağa bed' için başbuğların ref ve küşad ettikleri başbuğluk sancağından müsteban olan ve tefevvuk rütbesine tarafeynden dikkat oluna müsavat-ı rütbe takdirinde selâmlaşmıyalar ve iptida selâm verecek taraf ne miktar top atarsa taraf-ı âhardan dahi o miktar top ile cevap verile, binaberin ledettesadüf bu keyfiyeti bilmüzakere tanzim ve her gûna sehiv vukuunu men için tarafeynden sandallar irsâlile muhabere oluna.

Osmanlı Devleti ile diğer bazı devletler arasında XIX cu yüzyıl boyunca yapılmış diğer birçok andlaşmada ise, dostluk göstermenin prensibi belirtilmekle yetinilmektedir. Meselâ Toskana ile yapılmış 20 Remazan 1248 (1832) andlaşmasının 14 ncü maddesinde «tarafeynin cenk sefineleri ruyu deryada birbirleriyle mülâki olduklarında birbirleriyle âşinalık ve dostluk edüp zarar ve ziyan eylemiyeler» (15) denildiği gibi, Sardunya ile yapılmış Şaban 1255 (1839) andlaşmasının 10 ncu maddesinde, karşılaşan harp gemilerinin «kaidei bahriye üzre yekdiğerine izhar-i dostî» eylemeleri «ve keزالik tarafeynin tüccar teknelerine rastgeldiklerinde muamelei bilmücamele icra» olunması belirtilmektedir (16). Selâmlaşmanın kaidei bahriye üzre» yapılacağına, Amerika Birleşik Devletleri ile 14 Zilkade (1830) andlaşmasının 6 ncı maddesinde de işaret edilmekte, (17) Lübek -Bremen - Hamburg Cumhuriyetleri ile Cemaziyülevvel 125 (1839) andlaşmasının 9 ncu maddesinde ise harp gemilerinin «usulü bahriye üzre» selâmlaşmaları, harp gemilerinin karşılaşacakları ticaret gemilerine «bilmükabele izharı muamelei bilmücamele» eylemeleri belirtilmektedir. (18). Daha sonraları Brezilya ile yapılmış Şaban 1274 (1858) andlaşmasının 9 ncu maddesinde de karşılaşan harp gemilerinin «düveli mütahabe sefayin-i bayriyeleri meyanesinde mutad olan merasimi dosti ve riayeti birbirleri hakkında icra edeceklerdir» denilmektedir. (19). Buna benzer hükümler diğer bazı andlaşmalarda da vardır. Meselâ Meksika ile 6 Mayıs 1866 tarihli andlaşmanın 26 ncı maddesi şöyledir :

(15) Mecmua-i Muahedat, II, 48.

(16) Ibid., I, 113.

(17) Ibid., II, 5.

(18) Ibid., III, 42-43.

(19) Ibid., II, 36.

Devleteynin sefayin-i harbiye ve ticariyesi yekdiğeri hakkında her dürlü alayimi dosti ve raiyetkâri izhar ve icra idecek ve kâffeî zeman ve mevaki ve ahvalde düveli mütemeddine taraflarından tasdik ve icra kılınmakta olan hukuku düveliyeye iktizasından olan imtiyazat ve ihtiramata riayet eyliyeceklerdir... (20)

Benzer bir hüküm ihtiva eden Yunanistan'la 27 Mayıs 185 anlaşmasının 8 nci maddesinde, selâmlaşmaktan başka «tarafeyni müteahhideynden birinin cenk sefineleri diğerin tüccar gemileine tesadüf ettikte bunları kendu yollarına bırakıp hini iktizada anlara muavenet dahi icra eyliyecektir» denilmektedir. (21).

II. DENİZ KAZALARINDA YARDIM

İlk kapitülâsyondan bu yana XVI, XVII, XVIII ve XIX ncu yüzyıl Türk andlaşmalarında, denizde kazaya uğrayan veya fırtınaya tutulan, korsandan kaçan, karaya düşen, batan gemilere, bu gemilerin adamlarına ve mallarına ne muamele edileceğini gösteren hükümler de vardır.

1. Yardım Gereken Durumlar :

Türk andlaşmalarında yardım gerektiren durumlar çeşitli şekillerde belirtilmektedir.

Meselâ 1 Şubat 1535 kapitülasyonunda gemiler «kaza neticesinde veya başka bir suretle... karaya vurur veya batmış olursa» (22), Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 6 nci maddesinde «Devleti Çasariye tâbi sefineler deryada fırtına müzayaka verdikte» (23), İngiltere ile 1086 (1675) andlaşmasıyla İsveç'le Remazan 1149 (1736) andlaşmasının 2 nci maddesinde «fırtına müzayaka verdikte ve sair levazım ve mihmanları iktiza ettikte» (24), ve «eğer bir tarik ile derya gemileri memaliki mahrusam sevahiline atarsa» (25), Hollanda ile 1091 Remazan

(20) Ibid., II, 31.

(21) Ibid., II, 283.

(22) Erim, «Metinler», 14.

(23) Mecmua-i Muahedat, III, 139. Yine Avusturya ile yapılmış 22 Şaban 1130 (1718) andlaşmasının 8 nci maddesinde «Devleti Çasariye ticarî sefineleri deryada fırtınai azimeye müsadif olup gark ve helâk olmak ihtimali oldukça...» denilmektedir. Ibid., III, 117.

(24) Ibid., I, 150-151.

(25) Ibid., I, 242.

(1680) andlaşmasında «deryada fırtına müzayaka verdikte» ve «eğer şedit rüzgâr olup gemileri derya karaya atar ise...» (26), Venedik'le 1080 (1670) andlaşmasında «rüzgâr şedit üzre olup» (27), ve yine Venedik'le çeşitli andlaşmalarda, «Venedik gemileri memaliki mahrusama gelirken muhalif yel çıkıp ol gemi helâk olup...» (28), Fransa ile 28 Mayıs 1740 kapitülâsyonunda «...deryada fırtına müzayaka verip gemilere muavenet lâzım oldukta...», ve «...ve eğer şedit rüzgâr ile deniz gemileri karaya atar ise» (29), veya «...Françe sefayininden biri varıp kazara karaya düşer ise...» (30), Prusya ile 1174 Zilkade (1761) andlaşmasının 1 nci maddesinde «...Prusya sefinesi Devleti aliyenin liman ve iskelelerinde karaya düştükte...» (31), Danimarka ile 1170 Zilkade (1757) andlaşmasının 2 nci maddesinde «Danimarka sefayini fırtınadan veya ahar kaza ile muhataraya giriftar olduklarında...» (32), İspanya ile 1197 Cemaziyülevvel (1783) andlaşmasının 8 nci maddesinde «...tarafeyn limanlarında fırtınadan tazyik olunan sefayine...» (33), Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 5 nci maddesinde, bir devletin gemileri diğer devletin «eğer kazaen... sevahiline düşer ise...» (34), Amerika Birleşik Devletleri ile 1245 Zilkade (1830) andlaşmasının 9 ncu maddesinde «tarafeynin tüccar sefayininden biri kazazede olup şikeste oldukta...» (35), Toskana ile 22 Remazan 1248 (1832) andlaşmasının 8 nci maddesinde «Toskana sefinelerine ruyu deryada fırtına müzayaka verüp muhatarada bulunur ise...» (36), Lübek, Bremen ve Hamburg Cumhuriyetleri ile 1255 Cemaziyülevvel (1839) andlaşmasının 16 ncı maddesinde «Tarafeyni muahedeyn sefayininden biri fırtına ve garkden korsandan fi-

(26) *Ibid.*, II, 101-102.

(27) *Ibid.*, II, 149.

(28) Venedik'le yapılmış 983 (1575, 1576?) andlaşmasında, *Ibid.*, II, 135; 1080 Zilhicce (1670) andlaşmasında, *Ibid.*, II, 151-152, 1122 Zilkade (1711) andlaşmasının 23 ncü maddesinde, *Ibid.*, II, 169; 1130 Remazan andlaşmasının (1718) 24 ncü maddesinde, *Ibid.*, 193; 1145 Zilkade (1733) andlaşmasının 24 ncü maddesinde, *Ibid.*, II, 211.

(29) Erim, «Metinler», 99-100.

(30) *Ibid.*, 111-112.

(31) *Mecmua-i Muahedat*, I, 86.

(32) *Ibid.*, I, 55.

(33) *Ibid.*, I, 217.

(34) *Ibid.*, III, 287.

(35) *Ibid.*, II, 6.

(36) *Ibid.*, II, 46.

rar etmek için veyahut sair kaza cihetiyle...», ayrıca «canibeyn sefayininden biri diğerinin sevahilinde kazazede olursa...» (37), Portekiz'le 1259 Rebiülahır (1843) andlaşmasının 15 nci maddesinde «tarafeyn sefayininden biri fırtına mazarratından ve korsan ve izbandut taarruzundan vesair ahvalden tehaffuz zımında...», ayrıca «...devleteyn sefayininden biri diğer devletin sevahilinde kazazede oldukça...» (38), Yunanistan'la 20 Nisan 1856 andlaşmasının 7 nci maddesinde, taraflardan birinin bir «sefinesi tarafeyn limanlarında ve Devletin memaliki sevahilinde kazazede olduğu halde...» (39), Meksika ile 6 Mayıs 1866 andlaşmasının 23 ncü maddesinde «tarafeyni muahedeyn sefayininden biri ya avaryasını tamir etmek veyahut fırtınadan veya deniz hırsızlarıyla korsanların takibinden veyahut sair bir güna mühlikeden kurtulmak» bahis konusu ise (40), Brezilya ile 5 Şubat 1868 andlaşmasının 10 ncu maddesinde âkidlerden birine ait bir «sefine diğerinin memaliki sevahilinde kazazede olduğu halde» (41) yardım tedbirleri belirtilmektedir.

2. Limanlara Kabul, İyi Muamele ve Yardım :

Türk andlaşmalarının bir çoğunda, fırtınaya tutulmuş, deniz hududundan veya korsandan kaçan, veya batma tehlikesiyle karşılaşmış ve limana sığınma durumunda kalmış gemiye iyi muamele edilmesi prensibini görmekteyiz. Meselâ Venedik ile yapılmış 1080 Zilhicce (1670) andlaşması, bazı Osmanlı limanlarına Venedik gemilerinin girmelerini yasaklamakla beraber şunları da belirtmektedir :

...meğer ki rüzgâr-ı şedit üzre fırtına olup veyahut...
ol iskelelerden gayrı konacak yerleri olmayıp zaruret ola
ol vakit de gelüp gireler eğer mümkün ise agâh ideler ve
gitmeli olunacak icazetsiz gitmeyüp muhalefet idenlerin
haklarından geline... (42)

Yasak limanlara bile, zaruret halinde girilebileceğini kabul eden bu andlaşmadan başka, meselâ İspanya ile yapılmış 1197 Cemaziyülevvel (1783) andlaşmasının 8 nci maddesinde «fen-i melahide mahir olanlardan tarafeyn limanlarında fırtınadan tazyik olu-

(37) *Ibid.*, III, 46-47.

(38) *Ibid.*, I, 306.

(39) *Ibid.*, II, 283.

(40) *Ibid.*, II, 30.

(41) *Ibid.*, II, 37.

(42) *Ibid.*, II, 149.

nan safeyine ianet oluna» (43), denilmektedir. Meksika ile yapılmış 6 Mayıs 1866 andlaşmasının 23 ncü maddesi ise şöyledir :

Tarafeyni muahedeyn sefayininden biri ya avaryasını tamir etmek veyahut fırtınadan veya deniz hırsızlarıyla korsanların takibinden veyahut sair bir güna mühlükeden kurtulmak için diğerinin zir-i hükümetinde bulunan liman ve mevaki-i saireye iltica etmek mecburiyetinde bulunduğu halde kabul ve himaye ve mazhar-ı hüsn-ü muamele olunacaktır... (44)

Belçika ile yapılmış 1254 Recep (1838) andlaşmasında da böyle bir hüküm vardı: aynı şartlar altında, yani «fırtına mazarratından ve korsan ve izbandut taarruzundan ve sair ahval-i vakıadan tefahhuz zımında» taraflardan birinin gemisi diğer devletin limanlarına veya «taht-ı idarelerinde olan mahallere iltica ederse muamele-i bilmücamele ile kabul ve siyanet» olunmak gerekir (45). Böyle bir hüküm, Lübek-Bremen ve Hamburg Cumhuriyetleriyle yapılmış 1255 Cemaziyülevvel (1839) andlaşmasının 16 ncı maddesinde (47), Portekiz'le 1259 Rebiülahır (1843) andlaşmasının 15 nci maddesinde de (48) vardır.

3. Genel Yardım :

Kazaya uğramış gemilere çeşitli şekillerde yardım edilmesi de andlaşmalarda belirtilmektedir. Bazı andlaşmalar bütün gemilere bu yolda yardım görevi yüklemektedir. Meselâ Hollanda ile yapılmış 1091 Remazan (1680) andlaşmasında «...deryada fırtına ve müzayaka verdikte lâzım olanlara eğer hassa gemileri halkıdır ve gayrıdır muavenet eyliyeler...» (49) denilmektedir. Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 6 ncı maddesinde şöyle deniliyor :

Devleti Çasariyeye tâbi sefinlere deryada fırtına müzayaka verdikte Devleti aliyeme tâbi sefain reisleri ve ah-

(43) *Ibid.*, I, 217.

(44) *Ibid.*, II, 30-31.

(45) *Ibid.*, I, 188.

(46) *Ibid.*, III, 46-47.

(47) *Ibid.*, I, 188.

(48) *Ibid.*, I, 306.

(49) *Ibid.*, II, 101-102. Benzer hükümler İngiltere ile yapılmış 1086 Cemaziyülahır (1675) andlaşmasında, *Ibid.*, I, 242; ve İsveç'le yapılmış 1149 Remazan (1736) andlaşmasının 2 ncı maddesinde de vardır, *Ibid.*, I, 150-151.

vali deryada mahir ol mahallin karibinde bulunanlar muavenet ideler... (50)

Yine Avusturya ile yapılmış 22 Şaban 1130 (1718) andlaşmasının 8 nci maddesinde de şu hüküm vardır :

Devleti Çasariye ticarî sefineleri deryada fırtınai azimeye müsadif olup gark ve helâk olmak ihtimali oldukça etraf semtlerinde ve karip mahallerinde bulunan sefineler melahı ve ahvali beyner muavenet ve yardım ideler... (51)

Bu çeşit hükümlere diğer bazı andlaşmalarda da tesadüf edilmektedir. Meselâ Fransa ile 28 Mayıs 1740 kapitülâsyonunda, Fransızlara ait gemilerin «cemi zemanda iskelelere ve limanlara ve memalik-i mahrusamıza işleyenler emr-ü eman üzere gelüp gidüp» denildikten sonra, şunlar ilâve edilmektedir :

...anın gibi deryada fırtına müzayaka verip gemilerine muavenet lâzım oldukça ol mahalde hazır bulunan eğer hassa gemiler halkıdır ve eğer gayrıdır muavenet ve müzaheret eyliyeler... (52)

Bazı andlaşmalarda da, kazaya uğramış gemilerin tamiri ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli yardım yapılması ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Meselâ İngiltere ile 1086 Cemaziyülahır (1675) andlaşması (53) ile İsveç'le 1149 Remazan (1736) andlaşmasının 2 nci maddesinde (54) şöyle denilmektedir :

(İsveç veya İngiliz) sefinelerine fırtına müzayaka verdikte ve sair levazım ve mihmanları iktiza ettikte hazır bulunan eğer hassa gemiler halkıdır ve eğer gayrileridir deryada ve karada cümlesi muavenet idüp memaliki mahrusamın liman ve iskelelerinde yatup..... kendulerine lâzım olan her ne ise akçeleri ile aldıklarında kimesne mani..... olmya...

Rusya ile akdedilmiş 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 5 nci maddesinde «...kazazede olan sefinelerin tamiri hususunda vücuhla lâzım olan ianet olunup...» (55) denildiği gibi, Toskana

(50) *Ibid.*, III, 139-140.

(51) *Ibid.*, III, 117.

(52) Erim, «Metinler», 99-100.

(53) *Mecmua-i Muahedat*, , 242.

(54) *Ibid.*, I, 150-151.

(55) *Ibid.*, III, 287.

ile yapılmış 22 Remazan 1248 (1832) andlaşmasının 1 nci maddesinde de «...ve furtuna ve avarızı saireden mutazarrır olan sefine-lerini tamir ve tamiri sefine ve kifafı nefsleri için iktiza eden nes-neleri rayici üzre iştirâ ideler...» (56) denilmektedir.

4. Gemi Adamlarına Yardım :

Bu yüzyılların bazı Türk andlaşmalarında, kazaya uğramış, batmış veya limana sığınmış gemiden kurtulacak veya kurtarılacak kimselere yardım edilmesini gerekli kılan hükümler de vardır. Fransa ile 1 Şubat 1535 kapitülâsyonunda «...böyle bir muhatara-dan kurtulan kimseler serbest kalsınlar...» (57) denilmektedir. Venedik'le çeşitli tarihlerde yapılmış bir çok andlaşmada, - meselâ 1983 (1575. 1576) andlaşması (58), 1080 Zilhicce (1670) andlaşması madde 24 (59), 1122 Zilkade (1711) andlaşması, madde 23, (60), 1130 Ramazan (1718) andlaşması, madde 24, (61), 1145 Zilhicce (1733) andlaşması, madde 24, (62), - «muhalif yel» yüzünden he-lâk olacak gemilerin «ne miktar adam kurtulur ise azad ola...» de-nilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ile yapılmış 1245 Zilkade (1830) andlaşmasının 9 ncu maddesinde, kazaya uğramış bulunan gemi-nin «selâmet bulan tayfası neferatı himaye» edilecektir. (63) Belçi-ka ile yapılmış 1254 Recep (1838) andlaşmasının 15 nci maddesin-de de kazaya uğramış gemiden «selâmet bulan tayfası neferatı hal-lerine lâyük veçhile imdat ve ianet... oluna» (64) denildiği gibi, Portekiz'le 1258 Rebiülahır (1834) andlaşmasının 15 nci madde-sinde de böyle bir hüküm vardır. (65). Diğer taraftan Meksika ile 6 Mayıs 1866 andlaşmasının 23 ncü maddesinde şöyle denilmekte-dir: «...tarafeyni muahedeynden birinin sefinesi diğerinin sevahi-linde kazazede olduğu halde derununda halâs olan adamlar muh-taç olacakları muamelei muavenetkeraniye nail olacak...» (66). Bre-zilya ile yapılmış 5 Şubat 1868 andlaşmasının 10 ncu maddesinde

(56) *Ibid.*, II, 41-42.

(57) Erim, «Metinler», 14.

(58) *Mecmua-i Muahedat*, II, 135.

(59) *Ibid.*, II, 151-152.

(60) *Ibid.*, II, 169.

(61) *Ibid.*, II, 193.

(62) *Ibid.*, II, 211.

(63) *Ibid.*, II, 6.

(64) *Ibid.*, I, 188.

(65) *Ibid.*, I, 306.

(66) *Ibid.*, II, 31.

de, kazaya uğramış geminin «taife ve yolcuları kaviyen mazharı muavenet ve himayet olacak...» (67) denilmektedir.

5. Malların Kurtarılması ve Sahibine Verilmesi :

Kazaya uğramış gemiden kurtarılan eşyanın ne olacağı hakkında da Türk andlaşmalarında düzenlemeler görülmektedir. Prensipte, bu eşyaya kimsenin zarar vermemesi, eşyanın sahibine doğrudan doğruya veya konsolos aracılığı ile verilmesidir. Fransa'ya verilmiş 1 Şubat 1535 kapitülâsyonunda, kazadan kurtarılanların serbest kalmaları gerektiği belirtildikten sonra şöyle denilmektedir :

...ve bütün elbiselerini tamamen toplayabilsinler; ve batma halinde hepsi ölmüş ise, kurtulan elbiseler balyosa veya konsolosa veya onların memuruna, sahibine iade edilmek üzere teslim olunsun. Kaptanı derya, Sancak Beyi, Subaşı, Kadı ve ne de büyük hükümdarın başka memurları yahut uyrukları bu elbiselerden bir şey almasın, bir şey iddia etmesinler. Aksini yapanlar cezaya çarptırılsınlar. Adı geçen elbiseleri bulmağa çalışanlara kolaylık göstereyinler, yardım etsinler. (68)

Venedik'te yapılmış 1575 (1576?) 1670, 1711 ve 1733 andlaşmalarında da (69) kazadan kurtulan ve «azad» olan adamların, malları da kurtulur ise «sahibine verile kapdan cânibinden ve adamlarından kat'a dahl olunmaya» denilmektedir. Kazadan kurtarılan eşyanın sahiplerine iade edileceği Hollanda ile 1091 Remazan (1680) andlaşmasında şöyle belirtilmektedir: «...ve kurtarılan emval ve esvap geru kendulere verilip beytülmalciler dahl ve terruz eylemiyeler...» (70). İngiltere ile 1086 Cebaziyülahır (1675) andlaşmasıyla İsveç'le yapılmış 1149 Remazan (1736) andlaşmasında da «...ve karaya düşen esvap ve emvalleri her ne ise kendulere teslim oluna ve esvapları garet olunmuş ise dikkat ve ihtimam ile teftiş ve tefehhus bulundurulup hakları bittemam verile...» (71) denilmektedir. Fransa ile 28 Mayıs 1740 kapitülâsyonunda da benzer bir hüküm vardır: «beyler ve kadılar ve gayri-

(67) *Ibid.*, II, 37.

(68) Erim, «Metinler», 14.

(69) *Mecmua-i Muahedat*, II, 135, 151-152, 169, 199, 211.

(70) *Ibid.*, II, 102.

(71) *Ibid.*, 242, 151.

ler muavenet edip kurtulan esvap ve emval geru kendulerine verilüp dahl olunmaya.» (72)

Diğer bir çok andlaşmada ise, gemi kazaya uğradıktan sonra kurtarılacak malların iadesi için ya geminin kendi konsolosuna ya da bir başka devletin konsolosuna teslim edilmesi belirtilmektedir. Çeşitli andlaşmalarda bunun örneklerini görmekteyiz. Meselâ Danimarka ile 1170 Zilkade (1757) andlaşmasının 2 nci maddesinde «...ve garkden halâs olan emtia eşya ve esvapları red olunmak üzere karip bulunan Danimarka konsoloslarına teslim ettirilmesine (ol mahallin vâlâ ve hükkâmı) say eyliyeler...» (73); Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 6 ncı maddesinde «...bu makule sefine gark ve helâk olur ise karaya çıkan eşyasına âhardan tecavüz olunmayıp ol havalie karip bulunan konsoloslara bitamam teslim oluna.» (74); yine Avusturya ile 22 Şaban 1130 (1718) andlaşmasının 8 nci maddesinde batan gemiden «karaya çıkan eşya ve sefinenin lâşesi âhardan tecavüz olunmayıp ol havalie karîp bulunan konsoloslara teslim oluna» (75); Prusya ile 1174 Zilhicce (1761) andlaşmasının 1 nci maddesinde «...ve garkden halâs olan emtia ve esvapları eshabına red olunmak üzere karîp bulunan konsoloslara teslim ettirilmesine dikkat edip...» (76); İspanya ile 1197 Cemaziyülevvel (1783) andlaşmasının 8 nci maddesinde «...şikeste olan sefain ve derununda bulunan emtia ve sair eşyaları buldukları üzre sahiplerine teslim olunmak için akreb olan konsoloslara red oluna...» (77); Amerika Birleşik Devletleri ile 1245 Zilkade (1830) andlaşmasının 9 ncu maddesinde batmış geminin «hamulesinin tahlisi müyesser olan emtia ve eşya her ne ise buldukları gibi iktiza edenlere teslim olunmak akreb olan Amerikan konsolosuna isal oluna» (78); Toskana ile 22 Remazan 1248 (1832) andlaşmasının 8 nci maddesinde «sefaini mezkûreden biri gark ve helâk olur ise karaya çıkan eşyasına âhardan tecavüz olunmayıp ol havalilere karîp bulunan Toskana konsoloslarına bittemam teslim oluna» (79); Belçika ile 1245 Recep (1838) andlaşmasının 15 nci maddesinde «...ve hamulesinden tahlisi müyesser olan emtia ve eşya her ne ise eshabına teslim olunmak üye-

(72) Erim, «Metinler» 99-100.

(73) *Mecmua-i Muahedat*, I, 55.

(74) *Ibid.*, III, 139-140.

(75) *Ibid.*, III, 117.

(76) *Ibid.*, I, 86.

(77) *Ibid.*, I, 217.

(78) *Ibid.*, II, 6.

(79) *Ibid.*, II, 46-47.

re akreb olan mahallin Belçika konsolosuna tevdi oluna» (80) denilmektedir; diğer taraftan Lübek, Bremen ve Hamburg'la yapılmış 1255 Cemaziyülevvel (1839) andlaşmasının 16 ncı maddesinde (81), Portekiz'le yapılmış 1259 Rebiülahır (1843) andlaşmasının 15 nci maddesinde (82), Yunanistan'la yapılmış 20 Nisan 1856 andlaşmasının 7 nci maddesinde (83), Meksika ile yapılmış 6 Mayıs 1866 andlaşmasının 23 ncü maddesinde (84) benzer hükümler vardır. Brezilya ile yapılmış 5 Şubat 1868 andlaşmasının 10 ncu maddesinde şöyle denilmektedir :

...ve kurtarılmış olan eşya ve emtia hakkında dahi bu misüllü ahvalde sair düveli mütahabe sefaini eşyası hakkında cari olan suretle muamele olunacaktır. (85)

6. Aşırı Karşılık Almama :

Bu yüzyılların Türk andlaşmalarında, kazaya uğramış gemilere yardım edenlerin, herhangi bir şekilde, bu yardımlarıyla bağdaşmıyacak taleplerde bulunmalarını önliyecek hükümler de görülmektedir. Meselâ Fransa'ya verilen 1 Şubat 1535 kapitülâsyonunda kazaya uğrayanlara ve bunların eşyalarına gerekli yardım yapılması belirtilirken şöyle de denilmektedir :

Kaptan-ı Derya, Sancak Beyi, Subaşı, Kadı ve ne de büyük hükümdarın başka memurları yahut uyrukları, bu elbiselerden bir şey almasın, bir şey iddia etmesinler... (86)

Diğer andlaşmalarda da, eşyayı bulan ve konsoloslara teslim edenlerin bu zahmetlerine karşı «ücreti mutedil» den başka bir şey almamaları gerektiği belirtilmektedir. Meselâ Avusturya ile Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 6 ncı maddesinde, kurtarılmış eşyanın konsolosa teslimi gerektiğine işaret edildikten sonra, «...ve itidalden ziyade ücreti nakliye talep olunmaya» deniliyor; yine bu andlaşmanın aynı maddesinde, fırtınaya tutulmuş gemilere yardım edenler için de «muavenet için ücreti mutedilden ziya-

(80) *Ibid.*, I, 188.

(81) *Ibid.*, II, 46-47.

(82) *Ibid.*, I, 306.

(83) *Ibid.*, II, 283.

(84) *Ibid.*, II, 30-31.

(85) *Ibid.*, II, 37.

(86) Erim, «Metinler», 14.

de: nesne talep olunmaya» denilmektedir. (87). Danimarka ile 1170 »Zilkade (1757) andlaşmasının 2 nci maddesinde, «konsolosa eşyayı teslim edenlerin «mutad olan ücreti amele ve nakliyeden gayri bir nesne talep» etmemeleri (88), Prusya ile Zilhicce 1174 (1761) andlaşmasının 1 nci maddesinde (89), Toskana ile 22 Remazan 1248 (1832) andlaşmasının 8 nci maddesinde (90) «...ve itidalden ziyade ücreti nakliye talep olunmaya...» denilmekte, Yunanistan ile 20 Nisan 1856 andlaşmasının 7 nci maddesinde de, eşya teslim edilirken sadece «eşyayı mezkûrun kurtarılması için vukubulan masarif ahz ve istifa» olunmakla yetinilmesi belirtilmektedir. (91).

Diğer taraftan, yine bazı andlaşmalarda, kazaya uğramış gemilerin tamir yüzünden hamuleleri boşaltıldıktan sonra, tekrar yükleme yüzünden resim ve gümrüğe tâbi tutulmasını önlemek için gerekli hükümlerin konulduğu da görülmektedir. Meselâ Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 5 nci maddesinde şöyle denilmektedir :

Eğer kazaen Rusya sefineleri Devleti Osmaniye sevahiline düşer ise Devlet tarafından emvallerinin aranması ve kazazede olan sefinelerin tamiri hususunda vücuhla lâzım olan ianet olunup badeltahlis mahal-i maksude nakl için âhar bir sefineye tahmil olunan emtiadan mademki evvelki mahalde bey' olunmayanlar dürlü resim ve vergi mutalebe olunmaya... (92)

Fransızlara verilmiş 28 Mayıs 1740 kapitülâsyonunda «...ve karaya düşen sefine tamir olunması mümkün oldukça yahut bir bey' ve şira etmiye gümrük ve bir türlü resim talep olunmaya...» (93) deniliyor; Yunanistan'la yapılmış 20 Nisan 1856 andlaşmasının 7 nci maddesinde de, kurtarılmış eşyanın konsolosa teslim edilmesi belirtildikten sonra şöyle denilmektedir: «...eşyayı mezkûrden ol mahalde sarf ve istihlâk için satılmamış ise bir güna resim talep olunmayacaktır.» (94)

(87) *Mecmua-i Muahedat*, III, 139-140.

(88) *Ibid.*, I, 55.

(89) *Ibid.*, I, 86.

(90) *Ibid.*, II, 47.

(91) *Ibid.*, II, 283.

(92) *Ibid.*, II, 37.

(93) Erim, «Metinler», 112.

(94) *Mecmua-i Muahedat*, II, 281.

7. Karşılıklı Olma :

Bazı andlaşmalarda, yardımlaşmanın karşılıklı olduğu, âkit Devletlerin aynı hükümlere tâbi olacağı da belirtilmektedir. Mese-lâ Venedik'le yapılmış 1575 (1576?) 1670, 1711, 1718 ve 1733 andlaşmalarında (95) Venedik gemilerine kazaya uğramaları halinde yapılacak muamele gösterildikten sonra, «...ve eğer Memaliki mah-rusamdan bir gemi ol tarafa varır iken muhalif yel çıkıp helâk oluu içinden adam kurtulur ise Venedikliden anlara dahl olunma-ya» denilmekte, aynı muamelenin yapılması gerekeceği belirtil-mektedir. İspanya ile yapılmış 1197 Cemaziyülevvel (1783) andlaşması «tarafeyn limanlarında fırtınadan tazyik olunan sefaine» yapılacak muameleyi göstermekte, (96), Belçika ile 1254 Recep (1838) andlaşmasının 15 nci maddesinde «tarafeyn sefaininden bi-ri» limana sığınır ve «devleţeyn sefaininden biri» diğer devletin kıyılarında kazaya uğrarsa (97), Amerika Birleşik Devletleri ile 1245 Zilkade (1830) andlaşmasının 9 ncu maddesinde «tarafeyn tüccar sefaininden biri» kazaya uğrarsa (98), yapılacak muamele-nin ne olacağı açıklanmaktadır. Lübek, Bremen ve Hamburg cum-huriyetleri ile yapılmış 1255 Cemaziyülevvel (1839) andlaşmasının 16 ncı maddesinde «tarafeyni muahedeyn sefaininden biri...» di-ğerinin liman veya kıyılarında kazaya uğrarsa nasıl muamele edi-leceği belirtilmekte, eşyanın «Cemahiri selâse» konsolosuna teslim edileceğine işaret olunduktan sonra şöyle denilmektedir :

...eşyayı dahi sahibine ita olunmak için sefineyi mer-kumun kazazede olduğu mahalle en yakın bulunan mem-lekette olan Cemahiri selâse konsolosuna ita ve teslim olunması lâzım geleceği misillû Devleti Aliye tebaasının bir Cemahiri selâse sularında bu makule bir arızaya duçar olduğu halde dahi müzeyyid müsaadeye mazhar olan mil-letler haklarında cari olan usulü nizam bunlar hakkında dahi icra oluna... (99)

(95) *Ibid.*, II, 135, 11-12, 169, 193, 211.

(96) *Ibid.*, I, 217.

(97) *Ibid.*, I, 186.

(98) *Ibid.*, II, 6.

(99) *Ibid.*, III, 47.

Rusya ile yapılmış ve 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 5 nci maddesinde kazaya uğramış Rus gemilerine yapılacak muamele gösterildikten sonra bu muamelenin eşinin Rusya Devletince, kazaya uğramış Osmanlı gemilerine gösterileceği taahhüt edilmektedir. (100). Diğer taraftan Meksika ile yapılmış 6 Mayıs 1866 andlaşmasının 23 ncü maddesinde (101), Brezilya ile 5 Şubat 1868 andlaşmasının 10 ncu maddesinde (102), «tarafeyni muahedeyn sefaini» ne yapılacak aynı muameleden bahsedilmektedir. Yunanistan'la yapılmış 20 Nisan 1856 andlaşmasının 7 nci maddesinde de «bir Osmanlı veyahut bir Yunan sefinesi tarafeyn limanlarında ve Devletinin memaliki sevahilinde kazazede olduğu halde» yapılacak muamele gösterilmektedir (103).

---

(100) *Ibid.*, III, 287-288.

(101) *Ibid.*, II, 30-31.

(102) *Ibid.*, II, 37.

(103) *Ibid.*, II, 283.